

שיעור כללי

ביאור הלימוד מ'אין כסף' והצורך ב'כי יקח איש אשה'

נעסוק היום בסוגיית הגמ' ד.ד: בענין הצריכותא לשני הלימודים לקנין כסף בקידושין: הלימוד מ'אין כסף' והלימוד מ'כי יקח'. נראה את שיטות הראשונים בהסבר הלימוד מ'כי יקח' בדף ד:; נדון בהם ונציע בעז"ה דרך חדשה בביאור הגמ'. תוך כדי הדברים נבאר את הלימודים של הגמ' מ'חינם אין כסף' הן לענין קידושי כסף ואין לגבי מכירת איילונות ויצאה בבגרות ובנערות.

סוגייתנו

- יש לראות את סוגיית הגמ' ד. 'גופא ויצאה חנם אין כסף' עד ד: בנקודותיים.
 - וראה חידושי הריטב"א שם.
- עוד יש לראות גמ' ד: 'ואצטריך למיכתב ויצאה חנם ואצטריך למיכתב כי יקח' עד הנקודותיים.
 - וראה מה שכתב רש"י ומה שהקשה עליו בתוד"ה 'והיכא'.
 - וראה חידושי הריטב"א וחידושי המאירי.
 - וראה מה שכתבו בענין האחרונים על הדף: העצמות יוסף, הפני יהושע, המקנה וקובץ שיעורים.

חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף ד עמוד א

וכן הא דאמר רב אשי לא נצרכה אלא לעיקר זביני דאיילונות, הכי נמי קאמר סלקא דעתך אמינא לא הוו זבינה זביני דכי הוי בת עשרים ואיגלאי מלתא למפרע שהיא איילונות יבטל המקח ויחזירו זה לזה דלא אמר רחמנא דליזבין לה אלא כשיש לה נערות דתיפוק לאלתר ולא תתעכב הרבה ברשות אדון אבל לא מתא סימני נערות דאית לה לעכו"ב טובא לא הוו זבינה זביני, קמ"ל דכיון דגלי רחמנא דתיפוק בבגרות אשמועינן דזבינה זביני, רבינו הגדול ז"ל.

חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף ד עמוד ב

ואצטריך למיכתב כי יקח וכו' עד הוה אמינא היכא דיהבה לה איהי לדידיה וקדשתיה הוו קידושיה קדושין. פי' ולא שני לן בין דיהבה איהי כסף לדידיה או דיהיב איהו לדידיה בכל חד מינייהו הוי מקודשת כיון דאיכא כסף, וכי תימא והיכי קא סלקא דעתין למימר הכי דהא אמרינן לעיל מסתברא יציאה דכוותה ממעט אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומנו אב, ואי איהי יבא כספא לדידיה היכי הוי כסף דאב דזכות בתו זכי ליה רחמנא ולא זכות חתנו, ואיכא למימר דאנן דרשינן אבל יש כסף לאדון אחר ומנו בעל, דכי יהיב איהו כסף לדידיה דרשינן אדון לאביה וכי יבא איהי כספא לדידיה דרשינן אדון בעלה דהא מכיון דשקליה לכסף מינה איקדשה ליה לאלתר וכי אתינן למידן על הכסף שהוא שלו כבר הוא אדון, ושפיר איכא למימר יש כסף לאדון אחר ומנו בעל, קמ"ל כי יקח דבעל יהיב כספא לעולם והוי דאב כדדרשינן אבל יש כסף לאדון אחר ומנו אב, ואפילו כשהיא נערה ונתקדשה על ידי עצמה כדאסקינן לעיל (ג' ב')

עצמות יוסף מסכת קידושין דף ד עמוד ב

תוד"ה היכא - וקשה לי על דבריהם ז"ל שנראה מדבריהם דהיכא דנתן הוא ואמרה היא אינה מקודשת, דהא עיקר הכתוב לא איצטריך אלא להכי לומר דאינה מקודשת, ובגמרא אמרינן לקמן [ה, ב] דנתן הוא ואמרה היא ספקא הוי וחיישינן מדרבנן. ונראה דלשון מדרבנן, נראה שאין הספק מדאורייתא, אלא חששא דרבנן בעלמא, וזה אמת, אבל אי לא הוה תירוץ זה, הייתי אומר דכיון דלקמן איכא דרשא אחריתי בכי יקח שלא יקח את עצמו, אפשר שזה היה טעם הספק, והראשון עיקר.

פני יהושע מסכת קידושין דף ד עמוד ב

גמרא ואצטריך למיכתב כו' ואי כתב רחמנא ויצאה חנם הו"א היכא דיהבה איהי לדידיה וקידשתו הוו קידושין כו'. כבר כתבתי שיש לתמוה דמהיכא תיתי נאמר כן, ואף שרש"י ז"ל כתב דסד"א מה לי כסף דידה מה לי כסף דידה זה יותר תימה דלא אשכחן כה"ג בכל הקנינים אלא דוקא הקונה נותן להמקנה והא האשה היא המקנית עצמה והאיש הוא הקונה, ובשלמא ללוי דאמר בפרק הזהב [ב"מ מ"ז ע"א] דחליפין בכליו של מקנה מטעמא דמסיק התם דבההיא הנאה דמקבל מיניה גמר ומקני א"כ אתי שפיר דסד"א דה"ה באשה וקמ"ל דלא משום דאשה בחליפין ובפחות משוה פרוטה לא מקניא נפשה ומש"ה מהני באדם חשוב היכא דיהבה איהי לדידיה [לקמן ז' ע"א] משום דהאי הנאה הוי ממון גמור טפי משוה פרוטה, משא"כ לרב דאמר חליפין בכליו של קונה א"כ אמאי איצטריך הכא קרא למעוטי היכא דיהבה איהי לדידיה. והנראה לענ"ד דכיון דכתיב ויצאה חנם אין כסף ודייקינן אין כסף לאדון זה כו' וא"כ סד"א דנידוק הכי אין כסף לאדון זה בציאתה מרשותו אבל יש כסף לאדון זה בכניסתה לרשותו כגון בייעוד דסליק מינה דעלה כתיב ואם שלש אלה לא יעשה לה סד"א דבעינן שתתן לו כסף קמ"ל כי יקח ולא כי תקח, וכה"ג כתב הריטב"א [בד"ה איצטריך] בשם הרמב"ן. ולשיטת התוספות דיהבה לדידיה לאו דוקא אלא לענין אמירה קאי אתי שפיר טפי, דסד"א דומיא דאמה העבריה שהאב אומר בתי מכורה לך וכן בשעת פדיית האדון שהוא המקנה אומר לה הרי את לעצמך וכמו בכל הקנינים שהמקנה אומר לך חזק וקני קמ"ל כי יקח ולא כי תקח, כן נראה לי ועיין בסמוך:

תוספות בד"ה היכא דיהבה כו'. וצ"ל דיהבה לאו דוקא שהרי אביה מקבל הקידושין כו'. ופשיטא להו הכי מדדייקינן אין כסף לאדון זה אבל יש כסף כו' אלמא דפשטא דקרא שהבעל נותן, ולא נחתו לאותו הסברא שכתבתי בסמוך, מש"ה ניחא להו לפרש לענין אמירה דהיינו נתן הוא ואמרה היא. והא דמסקינן לקמן (דף ה' ע"ב) דספיקא הוי יבואר שם:

המקנה מסכת קידושין דף ד עמוד ב

גמרא ה"א היכא דיהבא לי' איהי לדידי' וכו'. ופירש"י דכיון דאשמועינן דכסף עביד אישות מה לי כסף דידי' מה לי כסף דידה, ר"ל דאע"ג דלא הוי דומיא דאין כסף לאדון זה דמשמע שהכסף הוא לאדון דהיינו דיהיב קונה למקנה וה"ל י"ל ביציאה דכוותי' דיהיב הבעל שהוא הקונה להאב שהוא המקנה, לכך פי' רש"י בד"ה היכא דיהבה איהי וכו' דאמרה לי' התקדש לי ר"ל דה"א דאין כאן קונה ומקנה דכשם שהיא מקודשת לו כך הוא מקודש לה. ומיהו יש לומר כפשטא דה"א דהיינו דכוותי' דגרעון כסף דאם הי' שם כסף הי' האב הנותן או היא נותנת ה"ל ביציאה אחרת תהא היא הנותנת..

קובץ שעורים קידושין אות ב

(כ) [דף ד ע"ב] בא"ד. אלא רוצה לומר ואמרה. לפי מ"ש הר"ן לקמן ט' גבי בתך מקודשת לי, לחלק בין שטר לכסף, דהכסף הוא שקונה ואין צריך אמירה אלא לגלות על רצונו, משא"כ בשטר דלשון השטר קונה עיין שם, קשה מהכא, דילפינן מקרא דנתן הוא ואמרה היא לא מהני, וע"כ צ"ל דמשתיתו ידעין שהוא מתרצה, דאי לאו הכי לא איצטריך קרא למעוטי, וא"כ איזה גריעותא איכא שאמרה היא, כיון דאין צורך באמירה כלל.

תורה תמימה הערות דברים פרק כד הערה ג

(ג) פירש"י דאמרה לי' התקדש לי, והתוס' הקשו על זה שהרי באיש אינו נופל לשון קדושין שאין נאסר בכך לשאר נשים [עפ"י מ"ש בקדושין ב' ב' מאי לשון קדושין דאסר לה אכו"ע כהקדש], ולכן פירשו שאומרת הרי אני מקודשת לך, ולדעתי אין הלשון וקדשתו מורה שאומרת אני מקודשת לך, דלפי"ז הול"ל וקדשה עצמה לו, ובכלל אינו מבואר מהיכי תיתא לומר שהאשה תקדשו אחרי דדבר ידוע הוא כ"פ בתורה בנשואי אשה שהבעל הוא הקונה והלוקח. ונראה עפ"י מ"ד בקדושין ט' א' כיצד האשה מתקדשת בשטר, כתב לו הבעל להאב בתך מקודשת לי הרי זו מקודשת, ומפרש אעפ"י דבשטרי זביני המוכר כותב שדי מכורה לך אבל הכא הבעל כותב בתך מקודשת לי ולא האב בתי מתקדשת לך, משום דבשטרי מכר כתיב ומכר מאחוזתו במוכר תלי רחמנא, משא"כ בקדושין כתיב כי יקח איש בבעל תלי רחמנא, ע"כ. ומבואר מזה דלולא הוראת הלשון כי יקח הי' במשמע והסברא נוטה שבאמת תתקדש האשה עצמה להבעל משו' דהיא כמו מוכרת עצמה לו כמש"כ והוא ימשל בך וכן (תהלים מ"ה) כי הוא אדוניך וגו', וכ"כ מפורש הרשב"ם בב"ב מ"ח ב' דקדושי אשה דמי למכר שמוכרת עצמה אליו ועיין בסמוך אות ו', ומדרכי הקנין שהמוכר יכתוב זכות הקנאתו ללוקח, ורק מדכתיב כי יקח לכן הוא צריך לכתוב כזה. וזו היא כונת הגמרא בדורשה שלפינו נתנה היא לו וקדשתו כלומר שזכתה עצמה אליו ואמרה זכה בי וכמו בקנינים שאומר המוכר לך חזק וקני, קמ"ל מדכתיב כי יקח שתלוי העיקר באמירתו ולקחתו הוא ודו"ק. והענין מבואר:

שמות פרק כא, ז-יא

(ז) וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה לֹא תִצָּא כְּצֹאת הָעֶבְדִּים:

(ח) אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לֹא לוֹ יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נָכְרִי לֹא יִמָּשֶׁל לְמִכְרָהּ בְּבִגְדוֹ בָּהּ:

(ט) וְאִם לָבְנוּ יִיעָדָהּ כְּמִשְׁפֹּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ:

(י) אִם אַחֲרֵת יִקַּח לוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגָּרַע:

(יא) וְאִם שְׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וַיִּצָּאָה חֲנָם אֵין כֹּסֶף: